

UOT 75

Fatma Məmmədova
AMEA Naxçıvan Bölməsi
kiçik elmi işçi

E-mail: fatma_sahbazova@hotmail.com

Hüseynqulu Əliyevin rəngkarlıq əsərlərində təbiət motivlərinin bədii ifadəsi

Xülasə: Çağdaş Azərbaycan təsviri sənətinin görkəmli nümayəndələrindən biri Hüseynqulu Əliyevdir. Rəssam hərtərəfli və zəngin yaradıcılığında təsviri sənətin fərqli janrlarına müraciət etmiş, bu janrlarda müxtəlif mövzular üzrə sənət əsərləri yaratmışdır. Məqalə Hüseynqulu Əliyevin rəngkarlıq əsərlərində təbiət motivlərinin tədqiqinə həsr olunmuşdur. Təbiət motivlərinin bədii ifadəsinə həsr olunmuş bu əsərlərdə təbiət əlvan tonlarla təsvir edilmişdir. Müəllif əsasən “Mənim Naxçıvanım”, “Ordubad mənzərəsi”, “İlanlı dağ”, “Göygöl”, “Payız”, “Baharın yolu”, “Payız motivi” və eyni motivli digər əsərləri tədqiqat obyektini kimi seçmişdir.

Açar sözlər: Hüseynqulu Əliyev, rəngkarlıq, təbiət, motiv, rəssam, mənzərə

Azərbaycann görkəmli rəssamlarından olan Naxçıvanlı sənətkar Hüseynqulu Əliyevin geniş yaradıcılığına daxil olan təsviri sənətin müxtəlif janrlarında və fərqli mövzularda həyata keçirdiyi əsərləri tamaşaçıların yüksək rəğbətini qazanmışdır. Həmin əsərlərdə bu keyfiyyətləri meydana çıxaran realistik üslubda yaradılmış yaradıcılıq nümunələrində milli dəyərlərin, vətənə, doğma diyara sonsuz sevginin əsaslarının məharətlə ifadə olunmasıdır. “Mənim Naxçıvanım”, “Ordubad mənzərəsi”, “İlanlı dağ”, “Göygöl”, “Payız”, “Baharın yolu”, “Payız motivi” və digər bu kimi əsərləri qeyd olunanlara parlaq nümunə olaraq göstərmək olar. İstedadlı rəssamın əsasən rəngkarlıq, eləcə də digər janrlarda yaratdığı tablolarında təbiət motivlərinin əlvan tonlarla tərənnümünə daha geniş yer vermişdir. Misal olaraq, 2009-cu ildə kətan üzərində yağlı boya ilə işlənmiş “Mənim Naxçıvanım” əsərinə diqqət yetirdiyimizdə əsərdə mavi, işıq şüalarını bütün təbiətin üzərinə salan parlaq sarı, yaşılı tonların üstünlük təşkil etməsi təbiət elementlərinin lirik-romantik mühiti ilə tamaşaçısını qarşılaşdırdığını görürük. Buna baxmayaraq heç bir gərginliyin hökm sürmədiyini tabloda təbiət gözəlliyinin əsasları ilə qarşılaşırıq və valeh oluruq. Bunun üçün rəssam ağ kiçik buludların mavi səmada günəşin zəif şüaları altında parlayan axarlı təsvirlərini sıralanmış dağların da uzaqdan öz məğrurluğu ilə yanaşı, mənzərənin ecazkar görüntüsünə əvəzsiz dəyərini bəxş edən mənzərəsinin maviyə boyanmış təsvirini məharətlə nümayiş etdirmişdir. Dağların arxasında sıralanmış təpələrin ağaran zirvəsi pers-

pektivə doğru göy üzü ilə birləşərək mavi, açıq sarı, ağ, aralıqlarda bəzən açıq yaşılı kimi yaxın rəng dəyərlərinin bir-biri ilə uğurlu əlaqələndirilməsi dolğun kompozisiya quruluşunu meydana çıxarmaqdadır.

Mənzərənin ön səhnəsində yaşıl otların kiçik təpələr üzərində işıq-kölgə münasibətlərinə əsasən tündləşib-açılan dəyərlərinin meydana çıxardığı məkan dinamizmi təbiətin bir təsvir səhnəsi kimi materiala köçürüldüyünü deyil, onun özündə yaşatdığı bir həyatın çalarlarını, bu çalarlar sayəsində yaranmış dinamizmi meydana çıxardığının şahidi oluruq.

Şəxsi kolleksiyaya daxil olan “Ordubad mənzərəsi” adlı qrafik tabloda rəssam sıldırım qayaların tərənnümünün canlılığını, xarakterikliyi, onun vahiməsini vermək üçün topa buludların tutqun hava mühitinə görə rəng keçidlərini tünd göy və ağ çalarların dəyişən tonlar ilə həyata keçirməklə dərin ekspressiv təsirlər əldə etmişdir.

Perspektivə doğru qəhvəyi tonların üstünlük təşkil etdiyi ön səhnənin təzadlı rəng keçidlərinin daha ön plana çəkilməsinə imkan yaradaraq əsərin əsas təsvir elementləri olan təbiət motivlərinin diqqəti aydın cəlb etməsinə imkan yaradır. Hətta istedadlı rəssam arxa mənzərədə digər elementlərə yer vermədən ön səhnənin qabarıq şəkildə tərənnüm edilməsini məqsəduyğun hesab etmişdir. Buna baxmayaraq arxa hissə sadəcə fon rolunu icra etmədən hava mühitinin canlılığını hiss etdirən real formalarla öz əksini tapmışdır.

Verilmiş hündür qayalıq tablonun sol hissəsində yer almışdır. Aşağıya doğru verilmiş rənglərin təsvirin hissələrində narıncı, göy, qəhvəyi kimi tonlarla əvəz olunması əsərin canlı bədii ifadəsini təqdim edir. Alt qismdə yer alan axar çayın köpüklənən sularının mavi və ağ tonlarla hərəkət edən dinamizmi də əsərin təsir gücünü artırır. Kiçik yaşıl ağacların otların bədii ifadəsi sağ aşağı küncdən verilərək parlayan göl suyunun əhatəsində təzad yaradaraq tablodakı məkan görüntüsünün həyəcanı xüsusi bir dəyər bəxş edir. Axar suların uzaqlardan gələrək buraya tökülməsini rəssam elə bir həssaslıqla canlandırmışdır ki, tamaşaçı həmin təbiət münasibətlərini aydın şəkildə duyar.

Naxçıvanın kəndlərindən birinə həsr edilmiş “Kənd mənzərəsi” adlı digər bir rəngkarlıq tablosunda isə dağların bütün mənzərə daxilində vüqarlı simasını canlandırmaq məqsədilə rəsm onu həm tablonun mərkəzində tərənnüm etmiş, həm də əsərin rəng münasibətlərini sanki ikiyə bölərək dağların və ondan uzanan arxa mənzərənin bədii ifadəsində mavi-göy çalarların istifadəsini vermiş, ön hissədə isə daha isti tonların üstünlüyünü təmin etmişdir (1, 108). Bu cür təqdim təbiət motivlərinin hər birini özünəməxsus xarakterliyi meydana çıxararaq, tamaşaçısını məkan lirizminin romantikasını seyr etməyə dəvət edir. Mərkəzdə verilmiş dağın zirvəsindən tutmuş ətəyinə qədər onun uzaqdan təqdim etmiş görüntü olaraq daha açıq göy rəngin ifadəsində digər motivlərdən ayrılaraq diqqətin cəlb edilməsinə imkan yaradılmışdır. Ətrafda olan digər kiçik dağlar, təpələr tədricən

arxaya doğru çəkilərək açıq çalarlara keçid almağa başlayırlar.

Ön səhnədə rəssam kənd həyatını bir qədər kiçik detal və elementlərlə həll edərək təbiət motivlərinin ön planda olmasını əsər üçün xüsusi olaraq uyğun hesab etmişdir. Bu mənada insanların, atlıların, eləcə də evlərin, kiçik daxmaların tərənnümü olduqca kiçik ölçüdədir. Lakin, mənzərənin qabarıq ifadəsində həl edilmiş rəng münasibətləri məkanın xarakterikliyi olduqca qabarıq şəkildə önə çıxararaq rəssamın məqsədində çıxış edir. Kiçik təpələrin qəhvəyinin müxtəlif çalarlara girən tonları, yaşıl, sarımtıllı otluqlar, atlıların hərəkət etdiyi kəndə doğru uzanmış cığırın ifadəsi rəssamın mənzərəni böyük sevgi ilə təsvirə aldığını təsdiq edir. Culfa rayonunda yerləşən, hündürlüyü 2415 metrə çatan kolluq və dağ-meşə landşaftlı İlanlı dağın tərənnümünə Hüseynqulu Əliyev iki dəfə olaraq - 2007 və 2009-cu illərdə müraciət etmişdir. Əsərlərin özünəməxsus fərdi yaradıcılıq nümunəsini təsdiq edən bədii xüsusiyyətləri ilə yanaşı, onların hər ikisində məkan xüsusiyyətinin reallığının eyni səviyyədə tamaşaçıya çatdırıldığının şahidi oluruq. Məsələn, birinci tabloda İlanlı dağın zirvəsinin mistik obrazını daha ifadəli edən mavi göy üzündə qanadlanan quşların zərif təsvirləri verilmişdirsə, ikinci əsərdə buna rast gəlinmir. Lakin, rəngkarlıq janrında həll edilmiş hər iki əsərdə İlanlı dağın fərqli siması eyni canlılıqla canlandırılmışdır. Digər bir fərq isə onların eyni məsafədən deyil, 2007-ci ildə həyata keçirilmiş əsərdə əsas təsvir motivinin bir qədər yaxından tərənnümü də maraq oyadır. Sənətkar bu məsafənin verilməsində əsasən rəng dəyərlərindən və işıq-kölgə oyunundan olduqca məharətlə istifadə edərək məqsədinə nail olmağı bacarmışdır. Birinci tabloda mavi səmanın altında dağın bozaran rəng həllinin əksinə olaraq, digər əsərdə uzaq məsafənin təsvir planına uyğun olaraq göy üzünün açıqlığında dağın mavi tonda tərənnüm edildiyini görürük. Eləcə də dağın ətəyində olan kəndin təbiət mənzərəsinin bədii həllində də bu keyfiyyətləri görmək olar. Yaxın məsafənin imkan verdiyi yaşıllığın, otluğun, çiçəklərin daha parlaq, tünd və açıq dəyərlərin təzad təşkil etdiyi çalarlarla həll edildiyi halda, digər əsərdə eyni məkan xüsusiyyətinin məsafəyə görə xarakterik olaraq əsasən qəhvəyi çalarlarla təqdim edildiyini görürük (2, 12). Hər iki əsəri birləşdirən cəhət isə istedadlı rəssamın mənzərədən aldığı dərin təəssüratın bədii əksinin yüksək nəticəsi sayəsində “İlanlı dağ”ın mistik mənzərəsi tamaşaçısını da özü ilə bərabər həyəcanlandırır.

Hüseynqulu Əliyevin vətənin gözəl mənzərəsinə, rəngkarın təbiət motivlərinə həsr edilmiş əsərləri sırasında “Göy göl” rəngkarlıq tablosunun adını xüsusi qeyd etmək olar. Kəpəz dağının ətəyində yerləşən, əvəzsiz mənzərəsi ilə diqqəti hər zaman üzərinə cəlb edən Göy gölün tərənnümünə həsr edilmiş çoxsaylı yaradıcılıq nümunələri sırasında rəssamın yaratdığı bu tablonun özünəməxsus dəyəri vardır. Bir qədər sağ hissənin yuxarı qismindən başlayaraq tablonun sol küncünə qədər davam edən açıq kompozisiyada rəssam əsl gözəlliyin sərhədsizliyini, nəhayətsizliyini ifadə etməyə çalışmışdır. Ön səhnədə verilmiş yamyay

şıl otluğun tərənnümü sanki qarşı-qarşıya olan hissələr arasında bir harmoniya yaratmaqdadır (3, 264). Bu harmoniya nə qədər təbiətin özündə mövcuddursa, onun reallığının, canlılığının yüksək səviyyədə çatdırılmasında sənətkar bacarığının dayandığı bir o qədər danılmazdır. H.Əliyevin hər zaman bu cür bədii prinsiplərə sadıq qaldığını onun hər bir elementin, hər bir detallı tərənnümündə özünü göstərdiyinin şahidi oluruq. Məsələn, gölün qarşı tərəflərində yaşıllıqda otlayan atlar da ön səhnədə təsvir edilib. Sahilin o biri hissəsində olan atın isə ağ rəngdə verilməsi gözün mənzərədəki ifadəliyini daha maraqla qavramasında böyük əhəmiyyət kəsb edir.

“Qırmızı atlı” rəngkarlıq tablosuna diqqət yetirdiyimizdə burada əsas təsvir elementi olaraq atlının olduğu faktının mövcud olmasına baxmayaraq, rəssamın ümumi mənzərənin təsir gücünü qüvvətləndirməkdə təbiət motivlərinin həllində bütün detalları əsərin bərabər hüquqlu elementinə çevirdiyini iddia edə bilərik.

Belə ki, əsərdə dərin bir ekspressiya, dinamizm hökm sürməkdədir və bu dinamizminin əsas ifadəsi qırmızı atlıdır. Lakin təsirin daha effektiv olması üçün rəssam onu mərkəzdə verdiyi olduqca hündür dağın ön səhnəsində canlandırmaqla böyük həssaslıq əldə etməyi bacarmışdır (4, 10-11). Bir anlıq atlının boşluqda hərəkət edən tərənnümünü təsəvvür etsək asanlıqla bunun heç bir şey ifadə etmədiyini dərk edərək. Belə ki, dağın ətəyində qızaran, zirvəsində bu qızartının zəif işartılarını əks etdirən işıq şüaları, mavi göy üzünü bürümüş buludların aralıqlarında özünə yer edərək ətrafa dağılmağa cəhd etməsi insan təsviri ilə birlikdə sanki canlı obyekt kimi əsərdəki mövqeyini təsdiq etməyə çalışır.

Torpaqda saralmış otluqların da daha parlaq verilməsi, eləcə də bu ifadədə kəskin təzad yaradan sol küncdə verilmiş tənha dayanan ağacın tünd yaşıl tonda həll edilməsi birlikdə təbiət motivlərinin kompozisiyada bir araya gələrək sürətlə hərəkət edən atlının bədii ifadəsində göstərdikləri böyük əhəmiyyəti bir daha sübut edir.

Hər bir fəslin fərqli məkan münasibətlərinə həkk olunmasında böyük sənətkarlıq nümayiş etdirən Hüseynqulu Əliyevin eyni adda olan müxtəlif iki əsərində rəssamın fərqli həssaslıq göstərdiyinin şahidi oluruq. Bunlardan birinci tabloda bir qədər kədərli çalarların üstünlük təşkil etdiyi halda, 2003-cü ildə həyata keçirilmiş tabloda lirizmin daha üstünlük təşkil etməsi maraqlı doğurur. Hər iki rəngkarlıq nümunəsində mərkəzdə çıxışla hərəkət edən atlının tərənnümünün verilməsi də maraqlı doğurur. Verilmiş təbiət motivlərinin tərənnümü təsvirlərin eyni mənzərəni canlandırtdığını göstərir. Lakin burada iri ağacın ifadəsində payızın son ayına uyğun olaraq yarpaqlarının daha da saralaraq hətta tökülməyə başlaması sanki əsrlərin bir-birinin davamı olduğunu göstərir.

Rəssamın yaratdığı birinci əsərdə tünd rəng çalarları üstünlük təşkil edir. Burada sanki havanın da daha tutqun olması rəng münasibətlərində olan təsiri ifadə etməkdədir. Ağacların sakit dayanması havanın daha sakit olduğunu göstə-

rir. İkinci əsərdə isə budaqlar çıpraqlaşmağa başlamış, yarpaqların atlıya doğru hərəkəti isə bir qədər rüzgarlı hava olduğunu göstərir. Sol hissədə verilmiş bir kötük təsviri vardır ki, rəssamın buradakı başlıca məqsədi tamamilə eyni olan mənzərənin bir-birindən çox da uzaq olmayan zamanda, ilin payız fəslində cərəyan etdiyi halda hər bir anın təbiətə bəxş etdiyi fərqli təsirləri ifadəsini verməkdən ibarətdir.

İstedadlı rəssam Hüseynqulu Əliyevin mənzərələrində ifadə etdiyi təbiət motivləri hər bir tabloda öz reallığı ilə yanaşı, sənətkarın sonsuz sevgisini də aşkara çıxarır.

Ədəbiyyat siyahısı:

1.Veysəlli Ü. Hüseynqulu Əliyevin yaradıcılığında janr və üslub müxtəlifliyi. //Musiqi dünyası. 2011. №2/47. S.107-108.

2.Sadıxova S. Əlvən rənglər dünyası: Xalq rəssamı Hüseynqulu Əliyev təsviri sənətin müxtəlif sahələrində özünü ustad sənətkar kimi təsdiqləyib // Mədəniyyət. 2011. 25 may. S. 12.

3.Əhmədova, Fəridə. Xalq rəssamı Hüseynqulu Əliyevin rəngkarlıq əsərlərində janr müxtəlifliyi // AMEA-nın Naxçıvan bölməsinin xəbərləri: İctimai və humanitar elmlər seriyası. 2019. №3. S. 259-264.

4.Həbibbəyli İ. Professional rəssam və mahir heykəltəraş //525-ci qəzet. 2019. 9 fevral. S.10-11.

Фатма Маммедова

Художественное выражение природных мотивов в картинах

Гусейнгулу Алиева

Резюме: Гусейнгулу Алиев - один из ярких представителей современного азербайджанского изобразительного искусства. В своем многоплановом и богатом творчестве художник обращался к разным жанрам изобразительного искусства, создавал произведения искусства на разные темы в этих жанрах. Статья посвящена исследованию природных мотивов в картинах Гусейнгулу Алиева. В этих произведениях, посвященных художественному исполнению мотивов природы, природа изображена в красочных тонах. В качестве объекта исследования автор в основном выбрал «Мой Нахчыван», «Пейзаж Ордубада», «Змеиная гора», «Гейгель», «Осень», «Весенний путь», «Осенний мотив» и другие работы художника.

Ключевые слова: Гусейнгулу Алиев, живопись, природа, мотив, художник, пейзаж

Fatma Mammadova

**Artistic expression of natural motives in the paintings
of Huseyngulu Aliyev**

Summary: Huseyngulu Aliyev is one of the brightest representatives of contemporary Azerbaijani fine arts. In his multifaceted and rich works, the artist turned to different genres of fine art, created works of art on different topics in these genres. The article is devoted to the study of natural motives in the paintings of Huseyngulu Aliyev. Dedicated to the artistic expression of natural motives, these works depict nature in vibrant colors. The author mainly chose “My Nahchivan”, “Landscape of Ordubad”, “İlan Dag”, “Goygol”, “Autumn”, “Spring Path”, “Autumn Motive” and other works of the artist as the object of research.

Key words: Huseyngulu Aliyev, painting, nature, motive, artist, landscape

Məqalənin redaksiyaya daxil olma tarixi: 20. 01. 2021

Məqalənin təkrar işlənməyə göndərilmə tarixi: 20. 01. 2021

Məqalənin çapa qəbul olunma tarixi: 12. 02. 2021

Məqaləni çapa tövsiyə edən sahə redaktorunun (və ya üzvünün) adı: sənət-şünaslıq üzə fəlsəfə doktoru, baş müəllim Aslan Xəlilov